

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΛΕΜΜΕΝΟΣ

**Όψεις των μουσικών εκδόσεων
του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας:
από τις «μουσικές εκλογές» στις «τοπικές συλλογές»**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η παρούσα εργασία ασχολείται με μια σημαντική πτυχή των δράσεων του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ) της Ακαδημίας Αθηνών: τις εκδόσεις που περιέχουν μουσικές καταγραφές. Οι εκδόσεις αυτές, που εμφανίστηκαν από τη δεκαετία του 1960 και εντεύθεν, αξιοποιούν το πλούσιο μουσικό αρχείο του ΚΕΕΛ, που άρχισε να συγκεντρώνεται από τη δεκαετία του 1950 και εμπλουτίζεται μέχρι σήμερα. Η ανα χείρας εργασία εξετάζει την εξέλιξη των μουσικών εκδόσεων του ΚΕΕΛ σε τρία συμβατικά στάδια που αποτυπώνουν και την εκδοτική πολιτική του Κέντρου σε κάθε εποχή. Το πρώτο στάδιο αφορά την έκδοση μουσικής ύλης που επιμελήθηκε κάποιος ερευνητής του Κέντρου, με τη μορφή «μουσικής εκλογής» από διάφορα μέρη της χώρας («σαρωτική» έκδοση)· το δεύτερο αναφέρεται στην έκδοση μουσικής ύλης από ερευνητή ή συνεργάτη του Κέντρου αλλά από συγκεκριμένη περιοχή («στοχευμένη» έκδοση)· το τρίτο καλύπτει την έκδοση μουσικής ύλης συγκεκριμένης περιοχής από επιμελητή που προέρχεται από την υπό μελέτη κοινότητα («εντοπισμένη» έκδοση). Σε αυτό το πλαίσιο, το μουσικό αρχείο φαίνεται ότι λειτούργησε συχνά ως καταλύτης τόσο για τους ερευνητές του Κέντρου Λαογραφίας όσο και για τους συνεργάτες του (έλληνες και ξένους): τους παρακίνησε να διερευνήσουν περαιτέρω πτυχές των διαφόρων μουσικών πολιτισμών, να συμπληρώσουν το υπάρχον υλικό επιστρέφοντας στο πεδίο και να ασχοληθούν με τη δημοσίευση μεγάλου μέρους του. Πρόσφερε επίσης την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να ξαναθυμηθούν ή να γνωρίσουν καλύτερα το μουσικό τους παρελθόν και να αξιοποιήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Λέξεις κλειδιά: Λαογραφία, μουσικές εκδόσεις, μουσικό αρχείο, μουσικές αποστολές, δημοτικό τραγούδι

Η παρούσα εργασία ασχολείται με μια συγκεκριμένη πτυχή της εκδοτικής πολιτικής του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών: τις μουσικές εκδόσεις που χρησιμοποιούν αρχαιακό υλικό¹. Το μουσικό αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας είναι σήμερα μέρος της λεγόμενης Εθνικής Μουσικής Συλλογής. Η εν λόγω συλλογή ιδρύθηκε το 1914 αλλά άρχισε να λειτουργεί από το 1927 ως ιδιαίτερο τμήμα του τότε Λαογραφικού Αρχείου. Το 1939 απέκτησε ένα φωνοληπτικό μηχάνημα, το οποίο, εξαιτίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του επακολουθούντος εμφυλίου διχασμού, άρχισε να χρησιμοποιείται το 1950². Τη χρονιά εκείνη, το Λαογραφικό Αρχείο απέκτησε δύο μουσικούς συνεργάτες, αρχικά ως αποσπασμένους εκπαιδευτικούς και σύντομα ως συντάκτες. Έως σήμερα, έχουν ψηφιοποιηθεί 30.000 περίπου ηχογραφημένα τραγούδια από μπομπίνες, ενώ έχει αρχίσει η ψηφιοποίηση των ηχογραφήσεων από κασέτες μαγνητοφώνου³.

Ήδη από τη δεκαετία του 1960, ένα σημαντικό κομμάτι της δραστηριότητας του Κέντρου Λαογραφίας αφιερώθηκε στην έκδοση ενός επιλεγμένου μέρους του αρχειοθετημένου ρεπερτορίου. Οι ηχογραφήσεις αυτές προέρχονται τόσο από τη μουσική λαογραφική ύλη των ερευνητών του Κέντρου όσο και από ηχογραφήσεις που κατέθεσαν κατά καιρούς εξωτερικοί συνεργάτες και άλλοι ερευνητές (μουσικολόγοι και μη, έλληνες και ξένοι). Η σειρά και διαδοχή των εκδόσεων αυτών μπορεί να μη σχεδιάστηκε ες αρχής με κάποια αυστηρή στοχοθεσία, προϊόντος όμως του χρόνου προσέλαβε μια μορφή που, υπακούοντας στα νεότερα επιστημονικά κελεύσματα και τις σύγχρονες εκδοτικές προκλήσεις, απαρτίζει μια ενδιαφέρουσα ενότητα και αλληλουχία⁴. Για λόγους συντομίας και συνοχής, θα περιοριστούμε στις «σπουδαιότερες» εκδόσεις του Κέντρου, δηλ. στις μελέτες και μονογραφίες, ανεξάρτητες ή ενταγμένες σε κάποια σειρά.

1. Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί ελληνική απόδοση του αγγλικού κειμένου που δημοσιεύτηκε στα πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου. Βλ. Ευ. Καραμανές (επιμ.), *Du terrain à l'archive: les archives de folklore et d'ethnologie en tant que pôles de recherche, d'éducation et de culture*, Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 34, Αθήνα 2019, σ. 199-212.

2. Βλ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας», *Οι δύο όψεις της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς. Αφιέρωμα εις μνήμην Σπυρίδωνος Δ. Περιστερή*, Ε. Μακρής (επιμ.), Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 18, Αθήνα 2003, σ. 13-18.

3. Ευ. Καραμανές, «Διαχείριση ψηφιακού πολιτιστικού αποθέματος και δημιουργία λαογραφικών ψηφιακών εφαρμογών: Όροι της διατήρησης και της μεταβίβασης τις λαογραφικής κληρονομιάς στην εποχή του διαδικτύου», *Λαογραφία*, τ. ΜΒ' (2010-2012), σ. 407-422.

4. Για το «θεωρητικό υπόβαθρο» των μουσικών αποστολών του ΚΕΕΛ, βλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας και η επιτόπια έρευνα: Το παράδειγμα της Ρόδου», *Επετηρίς του ΚΕΕΛ*, τ. 31-32 (2004), Ευ. Καραμανές (επιμ.), σ. 183-205.

Σε αδρές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε τρία στάδια της εκδοτικής δραστηριότητας του μουσικού αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας, τα οποία, αν και κάποτε συνυπάρχουν ή επικαλύπτονται, εντούτοις λειτουργούν το καθένα με τον δικό του ιδιαίτερο και διακριτό τρόπο. Το πρώτο στάδιο αφορά την έκδοση μουσικής ύλης που συνέλεξε ή/και επιμελήθηκε κάποιος ερευνητής του Κέντρου, με τη μορφή «μουσικής εκλογής» από διάφορα μέρη της χώρας («σαρωτική» έκδοση)⁵· το δεύτερο αναφέρεται στην έκδοση μουσικής ύλης από ερευνητή ή άλλον συνεργάτη του Κέντρου αλλά από μια συγκεκριμένη περιοχή («στοχευμένη» έκδοση)⁶· το τρίτο καλύπτει την έκδοση μουσικής ύλης συγκεκριμένης περιοχής από επιμελητή που δεν είναι απαραίτητα ερευνητής του Κέντρου αλλά μπορεί να προέρχεται από την υπό μελέτη κοινότητα («εντοπισμένη» έκδοση).

Όπως γίνεται προφανές από τις εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις, η εκδοτική πολιτική του Κέντρου Λαογραφίας ως προς το αρχειακό υλικό κινείται προς δύο κυρίως κατευθύνσεις: αυτή της σταδιακής εμπλοκής εξωτερικών συνεργατών ως συλλογέων και επιμελητών και αυτή της μεταβολής της μουσικής εκλογής σε πιο συγκεκριμένη και στοχευμένη ύλη. Τα στάδια αυτά, εκτός του εκδοτικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν, μας προσφέρουν και μια εικόνα της αντίληψης των εκάστοτε επιμελητών και χορηγών για τη φύση, τον ρόλο και την αποστολή του μουσικού αρχείου. Και τούτο, διότι σημαντικό μέρος της εκδοτικής δραστηριότητας του Κέντρου Λαογραφίας χρηματοδοτήθηκε από δημόσιους (αρχικά) και ιδιωτικούς πόρους, κάποιοι από τους οποίους προήλθαν από τις τοπικές κοινωνίες. Στο πλαίσιο αυτό, οι επιμελητές και οι χορηγοί λειτουργούν διαλεκτικά (μέσα από τις συγκλίσεις ή τυχόν αποκλίσεις τους) ως προς το αρχείο ως ιδέα, το ευρύτερο περιεχόμενό του και τη συγκεκριμένη μουσική ύλη που εκδίδεται.

1. Πρώτο στάδιο

Το πρώτο στάδιο τοποθετείται στη δεκαετία του 1960 και μπορεί να περιγραφεί ως «αντιπροσωπευτικό» στη στοχοθεσία, με την έννοια της έκδοσης ενδεικτικών ηχογραφήσεων από διάφορα μέρη της Ελλάδας, εξού και η χρήση του όρου «Εκλογή» (1962) ή «Μουσική Εκλογή» (1968). Ο όρος «εκλογή» είχε ήδη χρησιμοποιηθεί από έλληνες και ευρωπαίους εκδότες με την έννοια της ανθολόγησης κειμένων από έργα αρχαίων συγγραφέων ή Πατέρων της Εκκλησίας⁷. Στη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, τον όρο χρησιμοποίησε ο Νικόλαος

5. Νεόφ. Κανσοκαλυβίτης. *Εκλογή του Ψαλτηρίου παντός*, Νικ. Γλυκός, Βενετία 1781. Βλ. και το σχολικό εγχειρίδιο *Εκλογαί εκ των Παραλλήλων Βίων του Πλούταρχου* (Κατά το

Πολίτης για να επιγράψει τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών του (1914), στην εισαγωγή της οποίας επιστρατεύει και τον όρο «απάνθισμα»⁶. Τριάντα χρόνια αργότερα, τον όρο «εκλογή» χρησιμοποιεί και η Γερμανίδα συλλογέας Hedwig Lüdeke, για τη συλλογή της, που είχε συγκροτήσει κατά τη δεκαετία του 1930⁷.

Είκοσι χρόνια αργότερα, ο ίδιος όρος υιοθετείται και από τους επιμελητές του Α' Τόμου των *Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών* του τότε Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών (1962)⁸. Στην εισαγωγή της έκδοσης, ο τότε διευθυντής του Αρχείου και ένας εκ των επιμελητών, Γ. Σπυριδάκης, περιγράφει την εκλογή ως «αντιπροσωπευτική» από τρεις πλευρές: ως προς την κατηγοριοποίηση των ασμάτων, ως προς τους μορφολογικούς τύπους και ως προς τη γεωγραφική διάδοσή τους. Βάσει αυτών των αρχών, ο Σπυριδάκης συγκαταλέγει στη συλλογή κυρίως τραγούδια με περισσότερες από μια παραλλαγές (σ. κη').

Στην εν λόγω συλλογή έχουμε τρεις επιμελητές (Γ. Σπυριδάκης, Γ. Μέγας, Δ. Πετρόπουλος) που μοιράστηκαν την κατηγοριοποίηση και τεκμηρίωση των τραγουδιών, αρκετά από τα οποία είχαν οι ίδιοι συλλέξει. Πιο συγκεκριμένα, ο Γ. Μέγας (τότε διευθυντής του Αρχείου)⁹ είχε μεταβεί με τον «μουσικό συντάκτη» Σπύρο Περιστέρη¹⁰, τον Οκτώβριο του 1950, στην πρώτη ηχογράφιση του Αρχείου, στις προσφυγικές γειτονίες του Πειραιά· τον επόμενο χρόνο (1951), ο Μέγας και ο Περιστέρης εκτέλεσαν μουσική αποστολή στη Μακεδονία (Σία-

αναλυτικόν πρόγραμμα της 31 Οκτωβρίου 1914) [...]. *Προς χρίσιν των μαθητών της Β' τάξεως του Γυμνασίου*, Εμμαν. Γ. Γενεράλι (επιμ.), Ιωάννης Δ. Κολλάρος, Αθήνα 1917.

6. Νικ. Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*, Εστία, Αθήνα 1914. Ο Πολίτης σημειώνει ότι το «απάνθισμα» των 250 ασμάτων βασίζεται στην εκ 20.000 ασμάτων συλλογή του. Βλ. και Δημ. Ι. Κουϊμουτσόπουλος, *Εκλογαί εκ της Χριστιανικής Λυρικής Ποιήσεως. Προς χρίσιν των μαθητών της Γ' τάξεως των γυμνασίων και ανωτέρων παρθεναγωγείων*, Ηλίας Ν. Δικαίος, Αθήνα 1915.

7. H. Lüdeke, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια: εκλογή και μετάφρασις εις την Γερμανικήν, Τόμος Ι*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1943.

8. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Γ. Α. Μέγας, Δ. Α. Πετρόπουλος, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια (Εκλογή)*, τ. Α', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 7, Αθήνα 1962 (φωτοαναστατική έκδοση, ΚΕΕΛ, Αθήνα 2003).

9. Ο Γ. Μέγας (1893-1976) υπηρέτησε ως διευθυντής του τότε Λαογραφικού Αρχείου από το 1936 έως το 1955, πριν εκλεγεί καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών. Περισσότερα, βλ. στο: Μ. Βαρβούνης, *Ο Γεώργιος Μέγας και η επιστημονική οργάνωση των ελληνικών λαογραφικών σπουδών*, Σταμούλης, Αθήνα 2016.

10. Για τη ζωή και δράση του Περιστέρη, βλ. στο: Ε. Μακρής (επιμ.), *Οι δύο όψεις της Ελληνικής Μουσικής Κληρονομιάς – Αφιέρωμα εις μνήμην Σπυρίδωνος Περιστέρη*, Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ, 18, Αθήνα 2003, σ. 43-60.

τιστα, Καστοριά)¹¹· ο Δ. Πετρόπουλος (συνοδευόμενος από τον Ελληνοαμερικανό James Notopoulos) ταξίδεψε το 1953 στην Κρήτη και την Κύπρο, όπου ηχογράφησε εκατοντάδες τραγούδια¹²· ο Σπυριδάκης, μεταξύ 1956 και 1960, μετέβη σε διάφορα νησιά του Αιγαίου (Κάλυμνος, Τήλος, Αστυπάλαια, Μήλος, Κέα), ενώ το 1962 συνόδευσε τον Περιστέρη στα Μέγαρα. Αξιοσημείωτες είναι και οι αποστολές του Περιστέρη στη Μακεδονία (1955), την Αρκαδία (1956), την Αιτωλοακαρνανία (1957) και την Ευρυτανία (1959)¹³. Ας σημειωθεί ότι ο τόμος αυτός περιλαμβάνει μόνο τα κείμενα των επιλεγμένων τραγουδιών με φιλολογικό σχολιασμό.

Η μουσική μεταγραφή των τραγουδιών αυτών εμφανίστηκε στην επόμενη έκδοση (1968) του Λαογραφικού Αρχείου (που είχε ήδη μετονομαστεί σε Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας), με επιμελητές τους Γ. Σπυριδάκη και Σπ. Περιστέρη¹⁴. Η έκδοση συνοδεύεται από κασετίνα με πέντε μικρούς δίσκους (45 στροφών), όπου είχαν συγκεντρωθεί «επιλεγμένα αποσπάσματα» των τραγουδιών. Η σημασία που αποδίδεται από τους επιμελητές της έκδοσης στο μουσικό αρχείο και την αξιοποίησή του προκύπτει ήδη από το δεύτερο κεφάλαιο της εισαγωγής, που έχει τίτλο «*Αρχεία δημόδους μουσικής*». Το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου αφορά φυσικά το μουσικό αρχείο του ΚΕΕΛ, αν και γίνεται βραχύς λόγος και για το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο «Μέλλως Μερλιέ»¹⁵. Στο ίδιο κεφάλαιο μαθαίνουμε επίσης αρκετές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για τα πρώτα στάδια της δράσης του μουσικού αρχείου του ΚΕΕΛ,

11. Για κάποιες πτυχές της αποστολής αυτής, βλ. Ι. Πλεμμένος, «Η μουσική αποστολή του Σπ. Περιστέρη στην Καστοριά: ρεπερτόριο, πληροφορητές, μεταγραφικά προβλήματα», *Επετηρίς του ΚΕΕΛ*, τ. 33-34 (2016), Ευ. Καραμανές (επιμ.), σ. 221-238.

12. Η συλλογή Νοτόπουλου (AFC 1958/012) ευρίσκεται στο Archive of Folk Culture, American Folklife Center, Library of Congress, Washington, D.C. Περισσότερα, βλ. στο: Basil Laourdas, “James Notopoulos (1905-1967)”, *Balkan Studies*, σ. 246-250.

13. Βλ. ενδεικτικά, Σπ. Δ. Περιστέρης, «Μουσική αποστολή εις Ναυπακτίαν και Μεσολόγγιον», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 9-10 (1955-57), 1958, σ. 422-424· «Μουσική αποστολή εις Ευρυτανίαν», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 11-12 (1958-1959), 1960, σ. 321-327.

14. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Σπ. Δ. Περιστέρης, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια – Μουσική Εκλογή*, τ. Γ', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 10, Αθήνα, 1968 (φωτοαναστατική έκδοση, με 2 CD: ΚΕΕΛ, Αθήνα 1999).

15. Το ίδρυμα αυτό ιδρύθηκε το 1930, με πρωτοβουλία του Γάλλου νεοελληνιστή Hubert Pernot (1870-1946), συλλογέα και εκδότη δημοτικών τραγουδιών από τη Χίο. Βλ. Hubert Pernot, *En pays turc: L'île de Chio*, Maisonneuve, Παρίσι 1903 (Παράρτημα Α': *Mémoires populaires grecques de l'île de Chio recueillies au phonographe par l'auteur et notées par Paul Le Flem*).

όπως το ότι ήδη μέσα στο 1950 ηχογραφήθηκαν 68 τραγούδια από πρόσφυγες της Μικράς Ασίας (Πόντου και Καππαδοκίας). Έως το 1955 είχαν συγκεντρωθεί 1568 ηχογραφήσεις, ενώ μεταξύ 1956 και 1967 συγκεντρώθηκαν άλλα 13.832 τραγούδια, για να φτάσουν συνολικά τα 15.400. Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης, ας σημειωθεί ότι το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο «Μέλπω Μερλιέ» είχε καταφέρει να αποτυπώσει, σε 222 δίσκους, 573 δημοτικά τραγούδια και 66 εκκλησιαστικές μελωδίες¹⁶.

Την προσπάθεια συγκέντρωσης και εμπλουτισμού του μουσικού αρχείου την εποχή αυτή ενίσχυσαν οικονομικά διάφοροι φορείς, όπως το Μπάγκειον Ίδρυμα και το Βασιλικό (νυν Εθνικό) Ίδρυμα Ερευνών, κατόπιν πρωτοβουλίας του διευθυντή Γ. Σπυριδάκη, για να ενισχυθεί το σχετικό λαογραφικό ερευνητικό πρόγραμμα. Το μουσικό αρχείο εμπλουτίστηκε και από τη συγκέντρωση εμπορικών δίσκων δημοτικής μουσικής, που συγκρότησαν, το 1966, ένα ιδιαίτερο Κέντρο Δισκοθήκης, με χορηγίες ιδιωτών¹⁷. Σε άλλο κεφάλαιο της εισαγωγής, ο Γ. Σπυριδάκης αναφέρεται στην εκδοτική αξιοποίηση του αρχείου από το 1950 μέχρι τις μέρες του (1968). Η αρχή έγινε με την προετοιμασία έκδοσης του κειμένου των τραγουδιών, που απάρτισαν την «Εκλογή» του 1962. Ο αριθμός των 1568 ηχογραφήσεων που βρίσκονταν στο μουσικό αρχείο μέχρι το 1955 είχε κριθεί μικρός και η έναρξη της εκτύπωσης του τόμου έγινε το 1959, όταν οι ηχογραφήσεις έφτασαν τις 4.200. Εντούτοις, αποφασίστηκε να ανασταλεί η έκδοση της μουσικής των τραγουδιών, εξαιτίας τόσο της βραδύτητας στη μεταγραφή τους στο πεντάγραμμο όσο και της χρήσης μουσικών χαρακτήρων από το τυπογραφείο.

Η δεκαετία του 1960 απέβη πολύ παραγωγική για το μουσικό αρχείο του ΚΕΕΛ, καθώς ανελήφθη σημαντικός αριθμός μουσικών αποστολών σε διάφορα μέρη της χώρας. Το Λαογραφικό Αρχείο απέκτησε επίσης ένα δεύτερο μουσικό συντάκτη, τον Σταύρο Καρακάση, έλληνα της Κων/πολης, που είχε μεγαλώσει στην Αίγυπτο και είχε αποκτήσει αξιόλογη μουσική και φιλολογική παιδεία¹⁸. Οι αποστολές του Καρακάση εμπλούτισαν το μουσικό αρχείο κατά χιλιάδες ηχογραφήσεις από τη Θράκη (1960), την Κύπρο (1960), τη Χίο (1963), τη Μεσσηνία (1964), τη Ζάκυνθο (1965), την Κεφαλλονιά (1969) κ.α.¹⁹ Παράλληλα, ο

16. Για την καλλιτεχνική δράση της Μέλπως Μερλιέ, βλ. Γ. Π. Κουρνούτος, «Μνήμη Μέλπως Μερλιέ», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 2 (1980), σ. 9-30.

17. Το αρχείο των εμπορικών ηχογραφήσεων αποτελείται από 13.000 δίσκους και εμπλουτίζεται από μουσικές παραγωγές ξένων εταιρειών.

18. Βλ. την εργασία του Σταύρου Καρακάση, *Ελληνικά μουσικά όργανα, αρχαία, βυζαντινά, σύγχρονα (με 136 εικόνες)*, Δίφρος, Αθήνα 1970.

19. Βλ. ενδεικτικά, Στ. Καρακάσης, «Μουσική αποστολή εις την περιφέρειαν Παγγαίου

Περιστέρης και ο Σπυριδάκης συνέχιζαν τις αποστολές τους, ο πρώτος στα αγαπημένα του Αιγαιοπελαγίτικα νησιά, όπως την Κίμωλο (1963) και την Κάλυμνο (1964) και ο δεύτερος στην κεντρική Ελλάδα, όπως το Μεσολόγγι (1961), το Καρπενήσι (1962)²⁰, την Άμφισσα (1964), τη Βόνιτσα-Λευκάδα (1966) και τη Σκιάθο (1969).

Στο ίδιο στάδιο κινείται και η επετειακή έκδοση δημοτικών τραγουδιών της Ακαδημίας Αθηνών για τα 150 χρόνια από την έναρξη της ελληνικής επανάστασης του 1821 με τίτλο «Μουσική Ανθολογία» (Columbia 1972). Η δισκογραφική αυτή παραγωγή περιέχει ένα εκτενές φυλλάδιο, με τα κείμενα και την υπόθεση των τραγουδιών, καθώς και την αγγλική τους μετάφραση. Αν και τα τραγούδια έχουν ταξινομηθεί σε τρεις μεγάλες κατηγορίες (ακριτικά, ιστορικά και κλέφτικα), η αντιπροσωπευτική πλευρά της παραγωγής είναι εμφανής από την προέλευση των τραγουδιών, που καλύπτουν μια μεγάλη γεωγραφική περιοχή, από τον Πόντο έως την Κρήτη και από την Ήπειρο έως τα νησιά του Αιγαίου. Η «μουσική επιμέλεια» ανήκει στον Σπ. Περιστέρη, ενώ η εισαγωγή και τα υπομνήματα των τραγουδιών γράφτηκαν από τον παλιό διευθυντή του ΚΕΕΛ Γ. Μέγα. Βασικό κριτήριο της εκλογής των τραγουδιών ήταν «η αποφυγή μονοτονίας», εξαιτίας της οποίας παρελήφθησαν «αρτιότερες» και «γνησιότερες» παραλλαγές για χαρή άλλων «κατελίστερων» αλλά μουσικά «χαρακτηριστικότερων»²¹.

Πρόκειται πάντως για μια έκδοση που είχε μεγάλη εμπορική επιτυχία, εξαντλήθηκε γρήγορα και έχει έκτοτε ζητηθεί επανειλημμένως από το φιλόμουσο κοινό. Η εξέλιξη αυτή πρέπει να ήταν αναμενόμενη για τους επιμελητές της, οι οποίοι, στο τέλος της εισαγωγής, σημείωναν ότι «η Μουσική Ανθολογία προορίζεται δια το ευρύ κοινόν, εις το οποίον έπρεπε να δοθή και κάποια ψυχαγωγία». Η μουσική αυτή παραγωγή προβάλλει και μια άλλη πλευρά της αξιοποίησης του μουσικού αρχείου, που είναι η επανερμηνεία των αρχικών ηχογραφήσεων. Αν και η ανθολογία αντλεί «από το πλούσιον υλικόν που απεταμίευσε και εκδίδει

Μακεδονίας», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 13-14 (1960-61), 1962, σ. 421-429· «Μουσική αποστολή εις Χίον», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 15-16 (1962-63), 1964, σ. 273-285.

20. Βλ. επίσης ενδεικτικά, Σπ. Δ. Περιστέρης, «Μουσική αποστολή εις Αιτωλίαν και Ακαρνανίαν», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 13-14 (1960-61), 1962, σ. 413-420· «Μουσική αποστολή εις Ευρυτανίαν», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 15-16 (1962-63), 1964, σ. 288-289.

21. *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια: Μουσική Ανθολογία* εκδιδόμενη επί τω εορτασμό της 150ετηρίδος από της έναρξεως του Αγώνος της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, Σπ. Δ. Περιστέρης – Γ. Α. Μέγας (επιμ.), Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 11, Αθήνα 1972, σ. 16.

τον *Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*», τα τραγούδια ερμηνεύτηκαν από γνωστούς «οργανοπαίκτες» και «τραγουδιστές» της εποχής, τα ονόματα των οποίων έχουν συγκεντρωθεί σε σχετικό πίνακα στο τέλος του φυλλαδίου²². Ας σημειωθεί ότι την τάση της εκλογής τραγουδιών ακολούθησαν και άλλοι σύλλογοι ή ιδρύματα, όπως το προαναφερθέν Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο «Μέλω Μερλιέ», που θα κυκλοφορούσε αργότερα μουσικές παραγωγές με επανεκτελέσεις «αυθεντικών» ηχογραφήσεων από σύγχρονους καλλιτέχνες²³.

Η ιδέα της «μουσικής εκλογής» φαίνεται πως δημιούργησε ένα προηγούμενο για μεταγενέστερες εκδόσεις από ομοειδή ιδρύματα, όπως το Λύκειον των Ελληνίδων και το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, υπό τη μορφή δισκογραφικών παραγωγών, που συνοδεύονταν από διαφωτιστικά φυλλάδια (χωρίς όμως μουσικές μεταγραφές). Οι παραγωγές αυτές εμφανίστηκαν περί τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και περιέχουν δημοτικά τραγούδια από διάφορες περιοχές της χώρας, που συγκεντρώθηκαν από επιστημονικούς συνεργάτες των ιδρυμάτων («στο στούντιο ή στο ύπαιθρο»). Για παράδειγμα, οι τρεις πρώτες παραγωγές του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, υπό τον γενικό τίτλο «Ελληνική Δημοτική Μουσική», περιέχουν τραγούδια από πολλές περιοχές της χώρας (EMI 1975)²⁴. Τον ίδιο χρόνο, το Λύκειον των Ελληνίδων κυκλοφόρησε τον πρώτο του δίσκο (Columbia 1975), που περιέχει δημοτικά τραγούδια από Ελλάδα (Νάουσα) και Κύπρο (Λεμεσός), και συνέχισε κατά τον ίδιο τρόπο στην επόμενη δεκαετία.

Μια ενδιάμεση περίπτωση είναι αυτή του Συλλόγου προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής, που ίδρυσε και διηύθυνε ο αείμνηστος Σίμων Καράς και ο οποίος άρχισε να κυκλοφορεί δίσκους βινυλίου από το 1973 και εξής²⁵. Αν και καθένας από τους δίσκους είναι αφιερωμένος σε ξεχωριστή περιοχή, τα ένθετα φυλλάδια δεν περιέχουν αρκετές πληροφορίες για τους ερμηνευτές και το χρονικό της ηχογράφησης, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις τα ελλείποντα συνοδευτικά όργανα υποκαθιστά ο ίδιος ο Καράς! Επιπροσθέτως, στα τονισμένα δημοτικά

22. Ενδεικτικά, αναφέρουμε εδώ το συγκρότημα με τον Β. Σκαλιώτη (κλαρίνο), Αρ. Μόσχο (σαντούρι), Ιάκ. Ηλία (βιολί), καθώς και το αντίστοιχο συγκρότημα της οικογένειας Χαλκιά (Κυριάκος, Φώτης, Τάσος). Από τους τραγουδιστές, συναντάμε τους αείμνηστους Κων. Μουντάκη, Δημ. Ζάχο, Χρ. Πανούτσο, Γ. Μείντανά κ.ά.

23. Βλ. *Μουσικές της Ιωνικής Γης με τον Χρίστο Τσιαμούλη*, Μ. Δραγούμης (επιμ.), Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Οι Φίλοι του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου, 1996.

24. Πελοπόννησος (Ηλεία), Θράκη (Ροδόπη), Μακεδονία (Ημαθία), Κύπρος, Στερεά (Μέγαρο), Δωδεκάνησα (Κάρπαθος), Β. Ήπειρος.

25. *Τραγούδια Κάσου και Καρπάθου*, SDNM 103 (1972), *Τραγούδια Πελοποννήσου*, SDNM 113 (1979).

τραγούδια, τα οποία ο Καράς συμπεριέλαβε στις μεθόδους διδασκαλίας του, δεν υπάρχει διαχωρισμός ανά περιοχές ή ρυθμούς αλλά σύμφωνα με τα τροπικά χαρακτηριστικά τους²⁶. Τα τραγούδια έχουν (μάλλον αυθαίρετα) υπαχθεί στους οκτώ εκκλησιαστικούς ήχους, ενώ δεν μνημονεύονται οι ερμηνευτές και ο χρόνος της ηχογράφησης. Μια πιο οξεία περίπτωση είναι αυτή της επίσης αείμνηστης Δόμνας Σαμίου (1928-2012), μαθήτριας του Καρά, που κυκλοφόρησε μια σειρά δίσκων, στους οποίους ερμηνεύει δημοτικά τραγούδια από διάφορες περιοχές της χώρας με τον δικό της προσωπικό και συνήθως ομοιόμορφο τρόπο²⁷.

2. Δεύτερο στάδιο

Ένα δεύτερο στάδιο συγκροτείται αρκετά αργότερα, από την έκδοση της μουσικής ύλης με επιμέλεια του ίδιου του συλλογέα ή άλλου συνεργάτη του Κέντρου Λαογραφίας, αλλά με ένα πιο στοχευμένο (και γεωγραφικά περιορισμένο) τρόπο. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι εκδόσεις της μουσικής ύλης που συνελέγη από τον αειθαλή ελληνοαμερικανό εθνομουσικολόγο Σωτήριο (Σαμ) Τσιάνη, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια στο Λος Άντζελες. Πρόκειται για 300 περίπου δημοτικά τραγούδια από τη Σκύρο και την Αρκαδία που ηχογραφήθηκαν και κατατέθηκαν στο μουσικό αρχείο του Κέντρου το 1959. Έως τώρα έχουν εκδοθεί τρεις τόμοι (ένας με τραγούδια από τη Σκύρο και δύο από το Βαλτέτσι και τη Βυτίνα αντίστοιχα), ενώ ετοιμάζεται άλλος ένας τόμος με τραγούδια από το Δάρα Αρκαδίας. Τα τραγούδια που ηχογράφησε ο Τσιάνης στη Σκύρο φτάνουν τα 168, αυτά από το Βαλτέτσι τα 72 και από τη Βυτίνα τα 50.

Ας σημειωθεί ότι ο Τσιάνης (γ.1926) κατάγεται, από την πλευρά του πατέρα του, από τη Βυτίνα απ' όπου η οικογένειά του μετανάστευσε στις ΗΠΑ. Ο Τσιάνης γεννήθηκε στη Σάντα Μάρμπαρα της Καλιφόρνια, και μετά την απόκτηση του μεταπτυχιακού του (1954), άρχισε να εργάζεται στη διδακτορική του διατριβή με θέμα «*τον φωνητικό και οργανικό Τσάμικο της Ρούμελης και της Πελοποννήσου*», στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, στο Λος Άντζελες²⁸. Το 1958 προσκλήθηκε από τον τότε διευθυντή του Λαογραφικού Αρχείου Γ.

26. Σ. Καράς, *Μέθοδος της Ελληνικής Μουσικής – Πρακτικόν Μέρος*, 4 τόμ. ΣΔΕΜ, Αθήνα, 1981-1985

27. Βλ. ενδεικτικά, *Τραγούδια του τόπου μου: Ένα ταξίδι στην Ελλάδα με την Δόμνα Σαμίου*, Minerva Records 22044 (1972).

28. Sam (Sotirios) Chianis, *The vocal and instrumental Tsamiko of Roumeli and the Peloponnesus*, Ann Arbor, Michigan, University Microfilms, 45. Dissertation: University of California at Los Angeles, 1967.

Σπυριδάκη να διεξαγάγει την έρευνά του στους χώρους του αρχείου. Ο Τσιάνης συμφώνησε και κατά τη διάρκεια του θέρους του 1959 περιήλθε την κεντρική Ελλάδα, συγκεντρώνοντας περί τα 400 δημοτικά τραγούδια. Για την αποστολή του στη Βυτίνα, ο Τσιάνης έλαβε μια «μικρή επιχορήγηση» από το Τμήμα Αποφοίτων του Παν/μίου της Καλιφόρνιας με σκοπό την αγορά μιας επαγγελματικής μομπούνας²⁹.

Είναι αξιοσημείωτο ότι το 2013, σαράντα περίπου χρόνια μετά τον θάνατο του Σπυριδάκη (+1975), ο Τσιάνης εκφράζει ακόμα «τη βαθύτατη ενγνωμοσύνη» του στον πρώην διευθυντή για την πρόσκληση που του απηύθυνε «καθώς και για τα προνόμια» που του παρέσχε κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ακαδημία Αθηνών³⁰. Ο Τσιάνης είναι επίσης «αιώνια ενγνώμων» στον αείμνηστο μουσικό συντάκτη Σπύρο Περιστέρα (+1998), ο οποίος «με μεγάλη προθυμία και γενναιοδωρία» του «αφιέρωσε τον πολύτιμο χρόνο του» και του «μετέδωσε την απέραντη και βαθύτατη γνώση του για τη Βυζαντινή λειτουργική και την ελληνική δημοτική μουσική». Πριν αποδυθεί στη συλλογή μουσικής ύλης στο πεδίο, ο Τσιάνης άρχισε να αξιοποιεί «την πλούσια βιβλιοθήκη της Ακαδημίας» και να ακούει «την εκτεταμένη συλλογή ηχογραφήσεων παραδοσιακής μουσικής». Συνεπώς, η πρόσκληση του Σπυριδάκη απέβη πολλαπλώς επωφελής α) για το Λαογραφικό Αρχείο (αφού κατατέθηκαν εκατοντάδες ηχογραφήσεις), β) για την ακαδημαϊκή κατεύθυνση του Τσιάνη (που ασχολήθηκε με θέμα ελληνικού ενδιαφέροντος) και γ) για τη διεθνή αναγνώριση και διάδοση της ελληνικής δημοτικής μουσικής.

Εκτός από τις ηχογραφήσεις για τη διατριβή του, ο Τσιάνης έκανε χρήση επιπλέον αρχειακού υλικού από το Λαογραφικό Αρχείο, για τις ανάγκες της πρώτης του μεγάλης μονογραφίας, που περιείχε δημοτικά τραγούδια από την περιοχή της Μαντινείας στην Αρκαδία, και η οποία δημοσιεύθηκε από το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια (1965)³¹. Σε αυτή την εργασία, την οποία αφιερώνει στον Περιστέρα, συμπεριέλαβε 68 τραγούδια, που είχε ήδη καταθέσει στο μουσικό αρχείο του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, καθώς και στο αρχείο του

29. Ας σημειωθεί ότι το αρχικό θέμα της διατριβής του ήταν εντελώς άσχετο με την ελληνική μουσική και περιλάμβανε τις ανέκδοτες σονάτες του μεγάλου Γερμανού συνθέτη του Μπαρόκ Georg Philipp Telemann (!), μια ιδέα που απέρριψε οριστικά το 1957, εντασσόμενος στο πρόγραμμα Εθνομουσικολογίας του ίδιου πανεπιστημίου (UCLA).

30. Από τις «Ευχαριστίες» του, στο: Σωτ. Ι. Τσιάνης, *Δημοτικά Τραγούδια από τη Βυτίνα Αρκαδίας – Μουσική Συλλογή 1959*, Βασιλική Ι. Χρυσανθοπούλου (επιμ.), ΚΕΕΑ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 8, Αθήνα 2013, σ. 35.

31. Sotirios (Sam) Chianis, *Folk songs of Mantinea, Greece*, Folklore Studies 15, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1965.

Ινστιτούτου Εθνομουσικολογίας του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια. Για την αποστολή αυτή, ο Τσιάνης είχε αποκτήσει μια φορητή γεννήτρια με τη μεσολάβηση του υπεύθυνου της Υπηρεσίας Πληροφοριών των ΗΠΑ στην Αθήνα. Στον πρόλογο του από την ίδια εργασία, ο Τσιάνης αναφέρεται στις «άριστης ποιότητας» ηχογραφήσεις του καθώς και στην αξιοπιστία τους, καθώς, «μετά την ηχογράφησή του, κάθε τραγούδι ξαναπαιζόταν αμέσως» (σ. VII).

Η φροντίδα του ερευνητή για την εντοπιότητα των τραγουδιών και της εν γένει αποστολής του, μπορεί να γίνει κατανοητή από την παρατήρησή του (στον πρόλογο) ότι «καταβλήθηκε προσπάθεια να ηχογραφηθούν μόνο εκείνα τα τραγούδια που οι ίδιοι οι χωρικοί αποκαλούσαν ντόπια τραγούδια», και «η έμφαση δόθηκε σε παλιά τραγούδια» που είχαν αντισταθεί στον «εκσυγχρονισμό» ή την επαφή με τη «λαϊκή» μουσική. Επέτρεψε επίσης στην τοπική κοινωνία να αποφασίσει η ίδια για τους «αντιπροσωπευτικούς τραγουδιστές και τους οργανοπαίχτες», μια πρωτοβουλία που θα ακούστηκε παράξενη εκείνη την εποχή, αλλά είναι σήμερα αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα και την ηχογραφική πρακτική³². Η ενεργός συμμετοχή των πληροφορητών ενισχύθηκε από την προαναφερθείσα απόφαση του Τσιάνη να ξαναπαίζει τις ηχογραφήσεις του, ικανοποιώντας έτσι την περιέργειά του «κόσμου» και ενθαρρύνοντας άλλους υποψήφιους τραγουδιστές.

Η συνεργασία του Τσιάνη με το Κέντρο Λαογραφίας για την έκδοση των δικών του ηχογραφήσεων διέρχεται από τρεις φάσεις (που αντιστοιχούν στις τρεις κύριες εργασίες του): στην πρώτη, το αρχικό υλικό δημοσιεύεται *ως έχει*, με την έννοια ότι χρησιμοποιούνται οι αρχικές ηχογραφήσεις, ακολουθούμενες μόνο από μουσικές μεταγραφές και μουσικολογικά σχόλια, όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο· στη δεύτερη φάση, το αρχικό υλικό *συμπληρώνεται* από πιο πρόσφατες ηχογραφήσεις ερευνητών του κέντρου ή/και συνεργατών του συλλογέα, αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των μεταγραφών και επιτρέποντας μια χρήσιμη ανατροφοδότηση· στην τρίτη φάση, ο ίδιος ο συλλέκτης *επιστρέφει στο πεδίο* μετά από τέσσερις δεκαετίες, για να εμπλουτίσει το αρχικό υλικό και να ελέγξει τις προηγούμενες παραδοχές και τα συμπεράσματά του. Υπό το φως αυτών των φάσεων, το μουσικό αρχείο λειτουργεί ως καταλύτης τόσο για τον

32. Βλ. ενδεικτικά, E. Kyriakidis & A. Anagnostopoulos, “Engaging Local Communities in Heritage Decision-Making: The Case of Gonia, Crete, Greece”, *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, 5 (2017), σ. 334-348. Από τον χώρο της μουσικής, βλ. Karl Neuenfeldt, “Notes on the Engagement of Indigenous Peoples with Recording Technology and Techniques, the Recording Industry and Researchers”, *The World of Music*, 49/1 (2007), σ. 7-21.

συλλογέα όσο και για την (επανα)σύνδεσή του με τις τοπικές κοινωνίες και το ευρύτερο κοινό γενικότερα.

Η πρώτη «επίσημη» εκδοτική συνεργασία μεταξύ του Τσιάνη και του Κέντρου Λαογραφίας ήρθε σχετικά αργά, με τα *Δημοτικά Τραγούδια της Σκύρου* (2003), μια κοινή έκδοση του Κέντρου με άλλα δύο ιδρύματα και χορηγία του ζεύγους Ανδρέα και Άννας Ανδρέου από τη Σκύρο. Τα 168 τραγούδια ηχογραφήθηκαν κυρίως από τον Τσιάνη κατά τη διάρκεια της αποστολής του στο νησί το 1972, και στη συνέχεια κατατέθηκαν στο μουσικό αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας. Η Σκύρος είχε γίνει αντικείμενο μουσικολογικής έρευνας από την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, όταν ο Κων/νος Ψάχος δημοσίευσε τη δική του μουσική συλλογή³³. Έτσι, ο Τσιάνης ήταν σε θέση να εντοπίσει τη «συνέχεια» (ή «ασυνέχεια») των τραγουδιών, τα οποία μετέγραψε σε ευρωπαϊκή σημειογραφία («όσο το δυνατόν ακριβέστερα») και μετέφρασε στα αγγλικά. Στο «Σημείωμα του επιμελητή», αναφέρει ότι τα τραγούδια που συλλέχθηκαν προσεγγίστηκαν «ως ένα αδιαίρετο σύνολο [...] ενσωματωμένα στην κοινωνική πρακτική και λειτουργία και όχι διαιρεμένα στα επιμέρους συστατικά στοιχεία τους»³⁴.

Η επόμενη έκδοση αρχειακού υλικού που συνέλεξε ο Τσιάνης για λογαριασμό του Κέντρου Λαογραφίας εμφανίστηκε στα τέλη της ίδιας δεκαετίας με ένα άλλο δίγλωσσο έργο, τα *Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας*, που βασίστηκε στις ηχογραφήσεις του Ελληνοαμερικανού εθνομουσικολόγου από το 1959. Η σημασία που αποδίδεται στο αρχειακό υλικό υπογραμμίζεται από την ένταξη του τόμου στη σειρά «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού», που δημιουργήθηκε το 2002 με πρωτοβουλία της τότε διευθύντριας του Κέντρου κ. Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη. Στον «Πρόλογο» της εν λόγω έκδοσης, η πρόην διευθύντρια σημειώνει ότι «Με τις εκδόσεις αυτές, ένα σημαντικό μέρος του ανέκδοτου υλικού του αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας παραδίδεται στους ερευνητές αλλά και στο αναγνωστικό κοινό της περιοχής από την οποία προέρχεται»³⁵.

Η έκδοση αυτή «συμπληρώθηκε» με τρία ακόμη τραγούδια από το Βαλτέτσι,

33. Κων/νος Ψάχος, *Δημώδη άσματα Σκύρου, τρία Θεσσαλικά, έν της Σαλαμίνας και έν των Ψαρών εις βυζαντινήν και ευρωπαϊκήν παρασημαντικήν*, Σπυρίδων Κουσουλίνος, Αθήνα 1910.

34. Σωτ. Ι. Τσιάνης, *Δημοτικά Τραγούδια της Σκύρου: Εθνομουσικολογική Έκδοση*, Ε. Μακρής & Ν. Διονυσόπουλος (επιμ.), Κέντρο Λαογραφίας, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Πανεπιστήμιο Κρήτης (εκδ.), Αθήνα - Ναύπλιο - Ηράκλειο 2003, σ. 155.

35. *Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας*, τ. Α', *Μουσική Συλλογή (1956, 1959)*, Σωτ. Ι. Τσιάνης (επιμ.), ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 4, Αθήνα 2010, σ. 11.

τα οποία καταγράφηκαν το 1956 από τον Σπ. Περιστέρη, καθώς και από άλλες πιο πρόσφατες επιτόπιες ηχογραφήσεις άλλων συλλογών, το 1979, το 2001 και το 2005. Οι ηχογραφήσεις του 1979 πραγματοποιήθηκαν από ένα συνεργάτη της έκδοσης, τον φαρμακοποιό Σταύρο Κοκκάλα, με καταγωγή από το Βαλτέτσι, ενεργό μέλος του Συλλόγου των απανταχού Βαλτετσιωτών «Ο Κολοκοτρώνης». Τα υπόλοιπα τραγούδια συγκεντρώθηκαν από τον Ιωάννη Καϊμάκη, μουσικόλογο του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, ο οποίος επιμελήθηκε τον δεύτερο τόμο της έκδοσης, αναλύοντας μορφολογικά 154 τραγούδια³⁶. Έτσι, το αρχικό αρχειακό υλικό φαίνεται ότι πυροδότησε νέες μουσικές αποστολές, εμπλουτίζοντας το μουσικό αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας καθώς και την τελική έκδοση.

Στην ίδια εκδοτική σειρά του Κέντρου Λαογραφίας συμπεριλήφθηκε άλλη μια εργασία αρχειακού υλικού του Τσιάνη από τη Βυτίνα Αρκαδίας: πρόκειται για μια δίγλωσση έκδοση που περιέχει μουσικές μεταγραφές πενήντα (50) περίπου δημοτικών τραγουδιών από την περιοχή. Την έκδοση αυτή επιμελήθηκε η πρώην ερευνήτρια του Κέντρου και νυν καθηγήτρια Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, κ. Βασιλική Χρυσανθοπούλου (με καταγωγή από τη Βυτίνα). Μια ενδιαφέρουσα πτυχή αυτής της έκδοσης είναι ότι ο ίδιος ο συλλογέας συνεργάστηκε στενά με το προσωπικό του ΚΕΕΛ, επιθεωρώντας τις αρχικές μεταγραφές του όπου έκρινε απαραίτητο. Η έκδοση κατέστη δυνατή μέσω μιας συντονισμένης προσπάθειας του Κέντρου Λαογραφίας και του ηλικιωμένου συλλογέα (γεν. 1926), ενώ νέες ηχογραφήσεις έγιναν το 2007 και 2008, μέσω μιας ομάδας ερευνητών αποτελούμενων από τον συλλογέα και συνεργάτες του.

Η ίδια έκδοση χρηματοδοτήθηκε από το Κοινωνικό και Πολιτιστικό Ίδρυμα «Τρύφωνος Θαλασσινού», που έχει θέσει ως «*ιδιαίτερο στόχο την καλλιέργεια της παραδοσιακής μουσικής, του χορού και, γενικότερα, τη διατήρηση της παράδοσης στην ιδιαίτερη πατρίδα του δημιουργού του, τη Βυτίνα*»³⁷. Οι εκδόσεις παρουσιάστηκαν στις κοινότητες απ' όπου προέρχονται με πρωτοβουλία τοπικών συλλόγων και άλλων φορέων, όπου ο Τσιάνης ήταν συνήθως παρών. Η ενεργός συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στη διαδικασία της επιτόπιας έρευνας είναι

36. *Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας*, τ. Β', *Μουσική Συλλογή (2001-2005, 1979-2008)*, Ι. Β. Καϊμάκης – Σωτ. Γ. Κοκκάλας (επιμ.). ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 4, Αθήνα 2010.

37. Από τον «Χαιρετισμό» του Ιωάννη Σακελλαρίου, προέδρου της διαχειριστικής επιτροπής του Ιδρύματος (σ. 203). Σύμφωνα με τον επιμελητή, το αρχικό σχέδιο ήταν να λάβει χορηγία από τον Δήμο Βυτίνας, κάτι που δεν απέδωσε λόγω της διάλυσης του Δήμου μετά από τη διοικητική μεταρρύθμιση «Καλλικράτης» (Τσιάνης, *Δημοτικά Τραγούδια από τη Βυτίνα*, σ. 215-216).

ένας από τους στόχους της σύγχρονης Ανθρωπολογίας/Εθνομουσικολογίας, η οποία τονίζει την ανάγκη και την αξία του διαλόγου μεταξύ του ερευνητή του πεδίου, του πληροφορητή και της τοπικής κοινωνίας γενικότερα³⁸. Το θέμα αυτό είχε τεθεί από την Αικ. Καμηλάκη στον αγγλικό πρόλογο της έκδοσης, όπου έγραφε ότι «οι μουσικές ηχογραφήσεις [...] εκτός από τη διάσωση των δημοτικών τραγουδιών από τη λήθη, συμβάλλουν στην επιβίωσή τους μέσω του έργου των συλλόγων, κάποιοι από τους οποίους έχουν τις δικές τους μουσικές και χορευτικές ομάδες, οργανώνουν φεστιβάλ και, γενικά, προσπαθούν να προωθήσουν τον παραδοσιακό πολιτισμό»³⁹.

3. Τρίτο στάδιο

Το τρίτο στάδιο της εκδοτικής χρήσης του μουσικού αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας αποτελεί συνέχεια και απόρροια του προηγούμενου, καθώς αφορά εκδόσεις μουσικής ύλης από επιμελητή που δεν είναι ο συλλογέας της αλλά κατάγεται από την κοινότητα απ' όπου αυτή προέρχεται. Αν και ένα προανάκρουσμα αυτού του σταδίου μπορεί να θεωρηθεί μια από τις προηγούμενες εκδόσεις (*Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι*), η τάση αυτή αποκτά τώρα μια πιο σταθερή κατεύθυνση και δυναμική. Η πρώτη σχετική έκδοση (*Τραγούδια και σκοποί στην Κω*) εμφανίστηκε το 2008 και εντάχθηκε στη σειρά «Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ»⁴⁰. Το αρχειακό υλικό αποτελείται από 106 ηχογραφήσεις τραγουδιών που συγκεντρώθηκαν από διάφορους συλλογείς. Ο επιμελητής, Γ. Χατζηθεοδώρου, έμπειρος καθηγητής μουσικής και ιεροψάλτης, κατάγεται από την Κάλυμνο, ένα νησί που γειτνιάζει με την Κω (και τα δύο νησιά ανήκουν στα Δωδεκάνησα). Η πρωτοβουλία ανήκει στον Πνευματικό Όμιλο Κώων «Ο Φιλητάς», ενώ η έκδοση χρηματοδοτήθηκε εξολοκλήρου από το Υπουργείο Αιγαίου.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό αυτής της έκδοσης είναι η προέλευση των ηχογραφήσεων που έγιναν μεν στην ίδια περιοχή, αλλά προέρχονται από διάφορες και ανόμοιες πηγές. Έτσι, οι ηχογραφήσεις του Περιστερέη «συμπληρώνονται» από δύο σώματα ηχογραφήσεων, ένα παλαιότερο και ένα πιο πρόσφατο.

38. Για το θέμα αυτό, βλ. ενδεικτικά S. Mauksch & U. Rao, "Fieldwork as Dialogue. Reflections on Alternative Forms of Engagement", *Zeitschrift Für Ethnologie*, τ. 139, αρ. 1 (2014), σ. 23–38.

39. Αικ. Καμηλάκη, "Forward", Τσιάνης, *Δημοτικά Τραγούδια από τη Βυτίνα*, σ. 201.

40. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, *Τραγούδια και σκοποί στην Κω. Μουσική Συλλογή: Σπ. Περιστέρης (1958), Κοινότητα Κέφαλος (1996-1997), Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου (2006), S. Baud-Bovy (καταγραφή 1930), Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 28, Πνευματικός Όμιλος Κώων «Ο Φιλητάς», Αθήνα 2008.*

Η παλαιότερη συλλογή προέρχεται από την αποστολή του διακεκριμένου Ελβετού φιλόλογου και μουσικολόγου, Samuel Baud-Bovy (1906-1986), που συγκέντρωσε 27 τραγούδια, τα οποία είχε δημοσιεύσει στην προπολεμική συλλογή του από τα Δωδεκάνησα⁴¹. Το πιο πρόσφατο σώμα προέρχεται κυρίως από τη συλλογή του επιμελητή, σε ένα διπλό CD με 40 ηχογραφήσεις από μια τοπική κοινότητα του νησιού (χωριό Κέφαλος) που κυκλοφόρησε το 1996-7⁴². Ο επιμελητής έχει μεταγράψει τις μελωδίες σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή σημειογραφία, μια τακτική που είχε εγκαινιάσει ο Κων/νος Ψάχος. Ο «εντοπιακός» χαρακτήρας αυτής της έκδοσης προκύπτει και από την έλλειψη αγγλικής μετάφρασης, καθιστώντας έτσι το έργο διαθέσιμο μόνο στο ελληνικό ή ελληνόφωνο αναγνωστικό κοινό (ακαδημαϊκό ή μη).

Μια πιο πρόσφατη φάση του τελευταίου σταδίου μπορεί να θεωρηθεί η έκδοση *Δημοτικά Τραγούδια Ευρυτανίας* (2018), με επιμέλεια του Τάσου Ηλιόπουλου, ιεροψάλτη, καθηγητή μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και μόνιμου κάτοικου Καρπενησίου. Η έκδοση, η οποία εντάχθηκε στη σειρά «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού», περιέχει μουσική ύλη που συλλέχθηκε από τον Σπύρο Περιστέρη το 1959 και το 1962, από διάφορα χωριά της περιοχής. Κατά τη διάρκεια των δύο αποστολών του, ο Περιστέρης κατάφερε να συγκεντρώσει 548 τραγούδια (320 και 228, αντίστοιχα), ξεκινώντας από το Καρπενήσι και στη συνέχεια καλύπτοντας πολλά χωριά της περιοχής. Η έκδοση περιέχει 445 μεταγραμμένα τραγούδια (257 από τα οποία έχουν μεταφερθεί σε CD και 183 σε DVD), ενώ ο συνολικός χρόνος εγγραφής καλύπτει περί τις 24 ώρες. Οι ψηφιοποιημένες ηχογραφήσεις έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας στο μουσικό στούντιο του Κέντρου Λαογραφίας ειδικά για την έκδοση⁴³.

Αν και πιο πρόσφατη, η εν λόγω έκδοση παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά με την προηγούμενη: πρώτον, δεν υπάρχει αγγλική μετάφραση, ούτε των εισαγωγικών κειμένων ούτε των στίχων των τραγουδιών. Εντούτοις, γνώρισε ενθουσιώδη υποδοχή από ανθρώπους που προέρχονται από την περιοχή της Ευρυτανίας ή διαμένουν εκεί. Το έργο παρουσιάστηκε σε ευρύ κοινό στην Αθήνα, το Καρπενήσι και άλλα μέρη, όπου δρουν σύλλογοι Ευρυτάνων, και

41. Samuel Baud-Bovy, *La chanson populaire grecque du Dodécanèse*, I, Les Textes (Collection de l'Institut néohellénique de l'Université de Paris, tome III), Παρίσι 1936.

42. Στην ίδια έκδοση, ο επιμελητής συμπεριέλαβε κάποιες ηχογραφήσεις από το CD, *Έλληνες Ακρίτες: Πάμος, Κάλυμνος, Λέρος, Κως, Ασπάλαια*, Αρχείο Ελληνικής Μουσικής, 9 (FM Records 1998).

43. *Δημοτικά Τραγούδια Ευρυτανίας – Συλλογή Σ. Α. Περιστέρη (1959, 1962)*, Αναστ. Ηλιόπουλος (επιμ.), ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 13, Αθήνα 2018.

έχει ήδη αρκετή ζήτηση⁴⁴. Ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό αυτής της έκδοσης είναι ο «εσωστρεφής» χαρακτήρας της, τόσο ως προς τον στόχο της όσο και ως προς την επεξεργασία του αρχειακού υλικού. Οι επιμελητές των δύο έργων, αν και λειτούργησαν για λογαριασμό του Κέντρου Λαογραφίας, εργάστηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου *κατά μόνας*, για να διασφαλίσουν μια υποτιθέμενη «ομοιογένεια» και συνοχή του τελικού προϊόντος (δηλαδή, των μουσικών μεταγραφών τους).

Αυτή η «εσωστρεφής» προσέγγιση του αρχειακού υλικού και της εκδοτικής πολιτικής χαρακτηρίζει παρόμοιες εκδόσεις της τελευταίας δεκαετίας, από άλλα πολιτισμικά ιδρύματα της χώρας (κάποια από τα οποία αναφέρθηκαν ήδη ανωτέρω). Μια ενδεικτική περίπτωση είναι η εκδοτική δραστηριότητα του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου «Μέλπω Μερλιέ», το οποίο έχει αρχίσει να εκδίδει μουσικές μεταγραφές δημοτικών τραγουδιών (που έχουν συγκεντρωθεί από παλαιότερους ερευνητές), από την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα⁴⁵. Παρά την αξία και τη σπανιότητα των μουσικών πληροφοριών και μεταγραφών (που συνοδεύονται από πολύτιμες ηχογραφήσεις), τα έργα έχουν παραμείνει εντός των ελληνικών ακαδημαϊκών ή καλλιτεχνικών «συνόρων», δεδομένου ότι δεν συνοδεύονται συνήθως από αγγλικές μεταφράσεις (εκτός από κάποιες περιστασιακές αγγλικές μεταφράσεις των περιεχομένων των δίσκων ακτίνας).

Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση αποκόπτει τις σχετικές εκδόσεις από ενός ευρύτερο (μη ελληνόφωνο) κοινό, και μάλλον αδικεί τους εκδοτικούς φορείς τους, ως ευρωπαϊκά, αν όχι διεθνή, πολιτισμικά κέντρα. Αυτή η δυστοκία είναι όμως αντιμετωπίσιμη στο εγγύς μέλλον, τουλάχιστον όσον αφορά στο Κέντρο Λαογραφίας. Ένα παράδειγμα προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να θεωρηθεί μια λίγο παλαιότερη έκδοση του Κέντρου Λαογραφίας, την οποία επιμελήθηκε ο γράφων (2010)⁴⁶. Η εν λόγω έκδοση, που επίσης συμπεριλήφθηκε στη σειρά «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού», περιέχει ηχογραφήσεις από τη Λευκάδα, που έγιναν από τον Σπύρο Περιστέρη το 1966. Ολόκληρο το βιβλίο έχει μεταφραστεί στα αγγλικά (συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής και των στίχων των τραγουδιών). Η έκδοση χρηματοδοτήθηκε από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λευκάδας, εκ μέρους της οποίας ο Νομάρχης σημείωσε τα εξής: «*επιχορηγή-*

44. Βλ. ενδεικτικά στον σχετικό σύνδεσμο της ιστοσελίδας «Ευρυτανικός Παλμός» (1/12/2018) <https://www.evrytanikospalmos.gr>

45. Βλ. ενδεικτικά, Samuel Baud-Bovy, *Μουσική καταγραφή στην Κρήτη 1953-54*, 2 τόμοι, Λάμπρος Λιάβας (επιμ.), Αθήνα 2006.

46. *Τραγούδια και Χοροί της Λευκάδας – Συλλογή Σπ. Α. Περιστέρη (1963, 1966)*, Ι. Πλεμμένος (επιμ.), ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 5, Αθήνα 2010.

σαμε την έκδοση αυτή, επειδή θεωρούμε ότι συμβάλουμε στη διάσωση από τη φθορά του χρόνου και στη διάδοση στις νεότερες γενιές στοιχείων που αφορούν στην πολιτιστική μας κληρονομιά, αλλά και στην περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη του νομού μας».

Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η έκδοση αυτή ήταν αποτέλεσμα μιας συλλογικής προσπάθειας των ερευνητών του Κέντρου Λαογραφίας, γιατί εκτός των μουσικών μεταγραφών και σχολίων, ο τόμος περιέχει τρία κείμενα: της πρώην διευθύντριας, Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, της ερευνήτριας Ζωής Μάργαρη και του επιμελητή (Ιωάννη Πλεμμένου), που συμπληρώνονται από δύο εθνογραφικά κείμενα παλαιών ερευνητών, του Δημ. Λουκάτου και του Σπ. Περιστέρη, από τις αποστολές τους στη Λευκάδα (το 1958 και 1966 αντίστοιχα). Με αυτή την έννοια, η παλαιότερη γενιά των ερευνητών εμπλέκεται σε ένα «διάλογο» με τη νεότερη, προσφέροντας στο (ελληνικό αλλά και ξένο) αναγνωστικό κοινό την ευκαιρία να παρακολουθήσει την εξέλιξη της τοπικής μουσικής και του χορού.

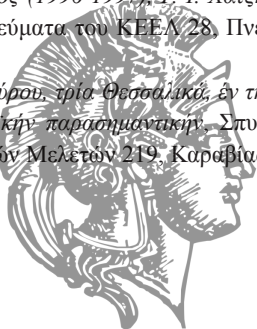
Αυτό που προσπάθησε να δείξει η παρούσα εργασία είναι α) ο αποφασιστικός ρόλος του μουσικού αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας στη μεταπολεμική περίοδο για την ακαδημαϊκή κοινότητα αλλά και το ευρύ κοινό και β) τα διάφορα εκδοτικά στάδια (και φάσεις) από τα οποία διήλθε, από τη δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα και τα οποία αντανάκλουν μεν τις επιλογές κάθε εποχής αλλά δείχνουν και την ακαδημαϊκή (και άλλη) πρόοδο που σημειώθηκε στο Κέντρο Λαογραφίας. Σε αυτό το πλαίσιο, το μουσικό αρχείο λειτούργησε συχνά ως καταλύτης για τους ερευνητές του Κέντρου Λαογραφίας, καθώς και για τους συνεργάτες του (Έλληνες και ξένους). Η δράση του αρχείου παρακίνησε επίσης τους απασχολούμενους και συνεργαζόμενους με αυτό να διερευνήσουν περαιτέρω πτυχές του ελληνικού μουσικού λαϊκού πολιτισμού, να συμπληρώσουν το υφιστάμενο υλικό επιστρέφοντας στο πεδίο και να συμμετάσχουν στην έκδοση μεγάλων τμημάτων του. Προσέφερε επίσης την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να θυμηθούν ή να γνωρίσουν καλύτερα το μουσικό τους παρελθόν και την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Βιβλιογραφία

- Ανδρουλάκη, Μαρία Γ., «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας και η επιτόπια έρευνα: Το παράδειγμα της Ρόδου», *Επετηρίς του ΚΕΕΛ*, τ. 31-32 (2004), σ. 183-205.
- Βαρβούνης, Μανόλης, *Ο Γεώργιος Μέγας και η επιστημονική οργάνωση των ελληνικών λαογραφικών σπουδών*, Σταμούλης, Αθήνα 2016.
- Baud-Bovy, Samuel, *La chanson populaire grecque du Dodécanèse*, I, Les Textes (Collection de l'Institut néohellénique de l'Université de Paris, tome III), Παρίσι 1936.
- Baud-Bovy, Samuel, *Μουσική καταγραφή στην Κρήτη 1953-54*, 2 τόμοι, Λάμπρος Λιάβας (επιμ.), Αθήνα 2006.
- Chianis, Sotirios (Sam), *Folk songs of Mantinea, Greece*, Folklore Studies 15, University of California Press Berkeley and Los Angeles, 1965.
- Γενεράλι, Εμμαν. Γ. (επιμ.), *Εκλογαί εκ των Παραλλήλων Βίων του Πλουτάρχου (Κατά το αναλυτικόν πρόγραμμα της 31 Οκτωβρίου 1914) τ. 1. Προς χρήσιν των μαθητών της Β' τάξεως του Γυμνασίου*, Αθήνα: Ιωάννης Δ. Κολάρος, 1917. Ηλιόπουλος, Αναστάσιος (επιμ.), *Δημοτικά Τραγούδια της Ευρυτανίας. Μουσική Συλλογή Σ. Περιστέρη (1959-1962)*, ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 13, Αθήνα 2018.
- Καϊμάκης, Ι. Β., Κοκκύλας, Σωτ. Γ. (επιμ.), *Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας, Β' τόμος, Μουσική Συλλογή (2001-2003, 1979-2008)*, ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 4, Αθήνα 2010, σ. 11.
- Καρακάσης, Σταύρος, «Μουσική αποστολή εις την περιφέρειαν Παγγαίου Μακεδονίας», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 13-14 (1960-61), 1962, σ. 421-429.
- Καρακάσης, Σταύρος, «Μουσική αποστολή εις Χίον», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 15-16 (1962-63), 1964, σ. 273-285.
- Καρακάσης, Σταύρος, *Ελληνικά μουσικά όργανα, αρχαία, βυζαντινά, σύγχρονα (με 136 εικόνες)*, Δίφρος, Αθήνα 1970.
- Καραμανές, Ευάγγελος, «Διαχείριση ψηφιακού πολιτιστικού αποθέματος και δημιουργία λαογραφικών ψηφιακών εφαρμογών: Όροι της διατήρησης και της μεταβίβασης τις λαογραφικής κληρονομιάς στην εποχή του διαδικτύου», *Λαογραφία*, τ. ΜΒ' (2010-2012), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «1909-2009, 100 Χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας», Πανεπιστήμιο Αθηνών, 11-13 Μαρτίου 2009*, Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2013, σ. 407-422.
- Καραμανές, Ευάγγελος (επιμ.), *Du terrain à l'archive : les archives de folklore et d'ethnologie en tant que pôles de recherche, d'éducation et de culture, Actes du XXXIème Atelier du réseau FER-EURETHNO, 1ère Conférence du Groupe de Travail Francophone de la SIEF, Athènes, 14-16 septembre 2018. Centenaire du Centre de Recherches du Folklore Hellénique de l'Académie d'Athènes (1918-2018)*, Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 34, Αθήνα 2019, σ. 199-212.
- Καράς, Σίμων, *Μέθοδος της Ελληνικής Μουσικής – Πρακτικόν Μέρος*, 4 τόμ. ΣΔΕΜ, Αθήνα, 1981-1985.

- Καυσοκαλυβίτης, Νεόφυτος, *Εκλογή του Ψαλτηρίου παντός*, Νικ. Γλυκός, Βενετία 1781.
- Κουϊμουτσόπουλος, Δημ. Ι., *Εκλογαί εκ της Χριστιανικής Λυρικής Ποιήσεως. Προς χρήσιν των μαθητών της Γ' τάξεως των γυμνασίων και ανωτέρων παρθεναγωγείων*, Ηλίας Ν. Δικαίος, Αθήνα 1915.
- Κουρνούτος, Γ. Π., «Μνήμη Μέλπως Μερλιέ», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 2 (1980), σ. 9-30.
- Kyriakidis, E. & Anagnostopoulos, A., "Engaging Local Communities in Heritage Decision-Making: The Case of Gonies, Crete, Greece", *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, 5 (2017), σ. 334-348.
- Laourdas, Basil, "James Notopoulos (1905-1967)", *Balkan Studies*, σ. 246-250. <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/BalkanStudies/article/download/1054/1063>.
- Lüdeke, Hedwig, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια: εκλογή και μετάφρασις εις την Γερμανικήν, Τόμος Ι*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1943.
- Μακρής, Ευστάθιος (επιμ.), *Οι δύο όψεις της Ελληνικής Μουσικής Κληρονομιάς – αφιέρωμα εις μνήμην Σπυρίδωνος Περιστέρη, Πρακτικά Μουσικολογικής Συνάξεως (10-11/11/2000)*, Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ, 18, Αθήνα 2003.
- Mauksch, Stefanie & Rao, Ursula, "Fieldwork as Dialogue: Reflections on Alternative Forms of Engagement", *Zeitschrift Für Ethnologie*, τ. 139, αρ. 1 (2014), σ. 23-38.
- Neuenfeldt, Karl, "Notes on the Engagement of Indigenous Peoples with Recording Technology and Techniques, the Recording Industry and Researchers", *The World of Music*, 49/1 (2007), σ. 7-21.
- Παριστέρης, Σπ. Δ., «Μουσική αποστολή εις Ναυπακτίαν και Μεσολογγίον», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 9-10 (1955-57), 1958, σ. 422-424.
- Παριστέρης, Σπ. Δ., «Μουσική αποστολή εις Ευρυτανίαν», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 11-12 (1958-1959), 1960, σ. 321-327.
- Παριστέρης, Σπ. Δ., «Μουσική αποστολή εις Αιτωλίαν και Ακαρνανίαν», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 13-14 (1960-61), 1962, σ. 413-420.
- Παριστέρης, Σπ. Δ., «Μουσική αποστολή εις Ευρυτανίαν (4 Ιουλίου - 3 Αυγούστου 1962)», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τ. 15-16 (1962-63), 1964, σ. 288-289.
- Παριστέρης, Σπ. Δ., Μέγας, Γ. Α. (επιμ.), *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια: Μουσική Ανθολογία εκδιδομένη επί τω εορτασμού της 150ετηρίδος από της ενάρξεως του Αγώνος της Ελληνικής Ανεξαρτησίας*, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 11, Αθήνα 1972, σ. 16.
- Pernot, Hubert, *En pays turc: L'île de Chio [...] avec 17 melodies populaires et 118 simili-gravures executees d'apres les cliches de l'auteur*, J. Maisonneuve, Παρίσι 1903.
- Πλεμμένος, Ιωάννης (επιμ.), *Τραγούδια και Χοροί της Λευκάδας – Συλλογή Σπ. Δ. Παριστέρη (1963, 1966)*, ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 5, Αθήνα 2010.
- Πλεμμένος, Ιωάννης, «Η μουσική αποστολή του Σπ. Παριστέρη στην Καστοριά: ρεπερτόριο, πληροφορητές, μεταγραφικά προβλήματα», *Επετηρίς του ΚΕΕΛ*, Ευ. Καραμανές (επιμ.), τ. 33-34, Αθήνα 2016, σ. 221-238.
- Πολίτης, Νικόλαος Γ., *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*, Εστία, Αθήνα 1914.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικατερίνη, «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας», *Οι δύο όψεις της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς. Αφιέρωμα εις μνήμην Σπυρίδωνος Δ. Παριστέρη*, Ε. Μακρής (επιμ.), Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 18, Αθήνα 2003, σ. 13-18.

- Σπυριδάκης, Γ. Κ., Μέγας, Γ. Α., Πετρόπουλος, Δ. Α., *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια (Εκλογή)*, τ. Α', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 7, Αθήνα 1962 (φωτοαναστατική έκδοση, ΚΕΕΛ, Αθήνα 2003)
- Σπυριδάκης Γ. Κ., Περιστέρης, Σπ. Δ., *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια – Μουσική Εκλογή*, τ. Γ', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου 10, Αθήνα, 1968 (φωτοαναστατική έκδοση, με 2 CD: ΚΕΕΛ, Αθήνα 1999).
- Τσιάνης, Σωτήριος Ι., *Δημοτικά Τραγούδια της Σκύρου: Εθνομουσικολογική Έκδοση*, Ε. Μακρής & Ν. Διονυσόπουλος (επιμ.), εκδ. Κέντρο Λαογραφίας, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Πανεπιστήμιο Κρήτης (εκδ.), Αθήνα - Ναύπλιο - Ηράκλειο 2003.
- Τσιάνης, Σωτήριος Ι. (επιμ.), *Δημοτικά Τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας*, τ. Α', *Μουσική Συλλογή (1956, 1959)*, ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 4, Αθήνα 2010.
- Τσιάνης, Σωτήριος Ι., *Δημοτικά Τραγούδια από τη Βυτίνα Αρκαδίας – Μουσική Συλλογή 1959*, Βασιλική Ι. Χρυσανθοπούλου (επιμ.), ΚΕΕΛ, Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού 8, Αθήνα 2013.
- Χατζηθεοδώρου, Γεώργιος Ι., *Τραγούδια και σκοποί στην Κω. Μουσική Συλλογή: Σπ. Περιστέρης (1958), Κοινότητα Κέφαλος (1996-1997), Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου (2006), S. Baud-Bovy (καταγραφή 1930)*, Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ 28, Πνευματικός Όμιλος Κώων «Ο Φιλητάς», Αθήνα 2008.
- Ψάχος, Κων/νος, *Δημώδη άσματα Σκύρου, τρία Θεσσαλικά, έν της Σαλαμίνας και έν των Ψαρών εις βυζαντινήν και ευρωπαϊκήν παρασημαντικήν*, Σπυρίδων Κουσουλίνος, Αθήνα 1910 (αναστ. Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 219, Καραβίας, Αθήνα 1988).

SUMMARY

IOANNIS PLEMMENOS

Aspects of musical publications of the Hellenic Folklore Research Centre: from the “musical selections” to the “regional collections”

This paper deals with an important aspect of the activities of the Hellenic Folklore Research Centre of the Academy of Athens, that being the music publications making use of the archival material. What this work has attempted to show, is a) the decisive role played by the musical archive of the Hellenic Folklore Research Centre in the after-war period for the academic community and the public at large, and b) the various stages this institution underwent from the 1960s to this day, reflecting the tastes of the time and showing the academic (and other) progress made within the Folklore Centre. The author has divided the publishing activity of the musical archive into three stages: a “representative” one, formed by musical material gathered from various places, a “targeted” one, formed by material coming from a specific region, and a “localized” one, shaped by material gathered by a member of the community (although appointed by the Centre). In this context, the musical archive may be said to have often functioned as a catalyst for the researchers of the Folklore Centre as well as other collaborators (Greek and foreign). It has motivated them to explore further aspects of various musical cultures, to supplement the existing material by returning to the field and to engage themselves towards publishing large parts of it. It has also offered the opportunity to local communities to recall or to get to know better their musical past and exploit their cultural heritage.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ